

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ISSN 2411-3271

Наукові записки

Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Серія: Мистецтвознавство

1' 2018
Випуск 38

Тернопіль
2018

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

ISSN 2411-3271

The Scientific Issues

of

Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University

Specialisation: Art Studies

1' 2018
Issue 38

Ternopil
2018

ББК 85
УДК 7.072.2
Н 34

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство / [за ред. О. С. Смоляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. – № 1 (вип. 38). – 334 с.

*Засновник: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (жовтень 1999 року)
Друкується за рішенням Вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка (протокол № 13 від 26 червня 2018 року)*

Головний редактор:

Смоляк Олег, доктор мистецтвознавства, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Редакційна колегія:

Никорак Олена, доктор мистецтвознавства, професор (Національний університет “Львівська політехніка”).

Урсу Наталія, доктор мистецтвознавства, професор (Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка).

Біба Отто, доктор габілітований, професор (архів Товариства друзів музики у Відні, Австрія).

Голубець Орест, доктор мистецтвознавства, професор (Львівська національна академія мистецтв).

Виших-Гавронська Анна, доктор габілітований, професор, (Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, Польща).

Кондрацька Людмила, доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Пшерембський Збігнєв Єжи, доктор габілітований, професор (Вроцлавський університет, Польща).

Зуляк Іван, доктор історичних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Маркович Марія, кандидат мистецтвознавства, доцент (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Поплавська Наталія, доктор філологічних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Водяний Богдан, кандидат мистецтвознавства, доцент (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Бармак Микола, доктор історичних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Смоляк Павло, кандидат історичних наук, доцент (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Коріненко Павло, доктор історичних наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Рецензенти:

Кіндратюк Богдан, доктор мистецтвознавства, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника).

Бермес Ірина, доктор мистецтвознавства, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора мистецтвознавства (наказ МОН України від 07. 10. 2015 р. № 1021).

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15877-4349Р від 12. 10. 2009 р.*

Збірник представлений в загальнодержавному репозитарії “Наукова періодика України”

Збірник входить до української реферативної бази даних “Україніка наукова” (реферативний журнал “Джерело”)

Збірник включений до міжнародної наукометричної бази “Google Scholar” та “Index Copernicus”

У науковому збірнику публікуються статті, що висвітлюють проблеми в галузі музичного і театрального мистецтва, також розглядаються дослідження присвячені візуальним мистецтвам: образотворчому, декоративно-ужитковому, дизайну та архітектурі.

Для студентів, аспірантів, вчителів, викладачів, наукових працівників і тих, хто цікавиться українським та зарубіжним мистецтвом.

Наша адреса: 46027, м. Тернопіль, вул. В. Винниченка, 10, факультет мистецтв, каб. 311.
тел. 098 265 43 82. e-mail: smolyak.te@gmail.com

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2018

LBC 85
UDC 7.072.2
H 34

The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Specialization: Art Studies / [edited by Smoliak O.S.]. – Ternopil: Publishing Division of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2018. – № 1 (issue 38). – 334 p.

***Founder:** Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (October 1999)
Publishing authorised by the decision of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University Academic Board (record № 13, 26 June, 2018)*

Journal Editor: Smoliak Oleg, Doctor of Art Studies, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University)

EDITORIAL BOARD

Nykorak Olena, Doctor of Art Studies, Professor (Lviv Polytechnic National University).

Ursu Natalia, Doctor of Art Studies, Professor (Kamianets-Podilsk Ivan Ohienko National University).

Biba Otto, Doctor Habilitatus, Professor (Friends of Music Association Archive in Vienna, Austria).

Holubets Orest, Doctor of Art Studies, Professor (Lviv National Art Academy).

Vypykh-Havronska Anna, Doctor Habilitatus, Professor (Yan Dlugosh Academy in Czestochova, Poland).

Kondratska Liudmyla, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Psherembsky Zbigniew Yezhy, Doctor Habilitatus, Professor (Wroclaw University, Poland).

Zuliak Ivan, Doctor of History, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Markovych Maria, Candidate of Art Studies, Associate Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Poplavska Natalia, Doctor of Philology, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Vodiani Bogdan, Candidate of Art Studies, Associate Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Barmak Mykola, Doctor of History, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Smoliak Pavlo, Candidate of History, Associate Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Korinenko Pavlo, Doctor of History, Professor (Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University).

Reviewers:

Kindratiuk Bogdan, Doctor of Art Studies, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University).

Bermes Iryna, Doctor of Art Studies, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University).

Edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine which publish the results of scientific research papers for the degree of Candidate or Doctor of Art Studies by the Ministry of Education and Science of Ukraine 07. 10. 2015, № 1021

Certificate of State Registration of the Printed Media KB № 15877-4349P, 12. 10. 2009

The Journal is represented in the State Repository "Journals of Ukraine"

The journal is included in the bulletin database "Scientific Ukrainian studies" (Bulletin "Dzherelo")

The collection is included into the International scientometric base "Google Scholar" and "Index Copernicus"

The journal contains articles dedicated to the problems of music and theatre, as well as visual arts research: painting, fine arts, design and architecture.

For students, postgraduate students, teachers, researchers and those interested in Ukrainian and foreign art.

Editorial office address: 46027, Ternopil, 10 V. Vynnychenko street, Art Department, room. 311.

Tel. 098 265 43 82. e-mail: smolyak.te@gmail.com

1) підвищувати можливості відновлення діяльності, активності та зменшення впливів несприятливих обставин;

2) підтримувати впевненість у своїх силах, позитивний “образ Я”;

3) зберігати та підтримувати емоційні й професійні взаємозв’язки з іншими людьми;

4) перетворювати життєві ситуації, регулювати їх, формуючи терпіння або пристосування” [4, с. 68]. Як бачимо, на формальному рівні ці вимоги співпадають з тими, що можна надати будь-якій людині, котра перебуває в психологічно нестабільному стані. Однак, проаналізувавши кожну з них та екстраполюючи їх на виконавську діяльність співака, можна переконатись у тому, що значення відсутності стресу буде не перебільшеним.

Якщо намагатися виокремити шляхи подолання стресу, то все ж таки найголовнішим буде усвідомлення цієї проблеми. Так, серед чинників, які доцільно врахувати, можна виділити важливість розуміння наслідків, цілеспрямованість, орієнтованість на швидку реакцію, у разі виникнення стресової ситуації.

Отже, виконавська діяльність вокаліста пов’язана з низкою проблем. Завданнями співака є вміння правильно дихати, домогтись чіткого артикулювання, відтворювати ритмічну та інтонаційну сторону композиції. Крім цього, є питання, пов’язані з інтерпретацією художнього образу в потрібній вокальній манері, сценічним оформленням та дотриманням технічних аспектів виконавського процесу. На всіх етапах можливе виникнення стресових ситуацій, що будуть зумовлені внутрішніми та зовнішніми чинниками. Як вихід запропоноване використання копінгю, котрий служить адаптивним механізмом, що підтримуватиме стан емоційної рівноваги, впевненість у власних силах та сприятиме нормалізації професійної музичної діяльності.

УДК 792.73 (477)

Уляна Конвалюк

ХАРИЗМА ОСОБИСТОСТІ АНДРІЯ КУЗЬМЕНКА

У статті досліджено харизму провідного українського музиканта, лідера групи “Скрябін” Андрія Кузьменка (1968–2015), його місце і роль у сучасній українській музичній культурі. Харизматичне лідерство митця розглянуто в контексті громадсько-політичної та соціокультурної ситуації в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття. Охарактеризовано феномен харизми Кузьми як систему, що складається із: 1) психологічних та фізичних особистих якостей, рис, здібностей і можливостей; 2) іміджу лідера; 3) комунікативних аспектів впливу; 4) мотивації лідера.

Ключові слова: харизма, особистість, лідер, комунікація, імідж, музикант, Андрій Кузьменко.

ХАРИЗМА ЛИЧНОСТИ АНДРЕЯ КУЗЬМЕНКО

В статье исследована харизма ведущего украинского музыканта, лидера группы “Скрябин” Андрея Кузьменко (1968–2015), его место и роль в современной украинской музыкальной культуре. Харизматическое лидерство музыканта рассмотрено в контексте общественно-политической и социокультурной ситуации в Украине конца XX – начала XXI века. Охарактеризован феномен харизмы Кузьмы как система, состоящая из:

1) психологических и физических личностных качеств, черт, способностей и возможностей; 2) имиджа лидера; 3) коммуникативных аспектов влияния; 4) мотивации лидера.

Ключевые слова: харизма, личность, лидер, коммуникация, имидж, музыкант, Андрей Кузьменко.

Uliana Konvaliuk

CHARISMA OF PERSONALITY OF ANDRIY KUZMENKO

In this article we investigate charisma of the famous Ukrainian singer, writer, producer, actor, leader of the group “Skriabin”, a legend of Ukrainian rock Andriy Kuzmenko (pseudonym – Andriy Skriabin, 1968–2015), his place and role in the modern Ukrainian musical culture.

This article interprets charisma as unusual quality of personality, thanks to which this personality is recognized as supernatural, superhuman and specific with particular forces and virtue, too difficult for other people.

Significant growth of the interest of scientists to charismatic leadership is caused by the modern crisis phenomena in social, cultural and artistic life of Ukraine. Charismatic personalities of artists-musicians, capable of leading, become a guideline to young people in a search of their place in life, in their occupational choice, in a determination of national and cultural identity. In this connection, the analysis of charisma of Andriy Kuzmenko, a legend of our modern culture, is very actual.

In the studying of the formation and establishment of charismatic leadership of Andriy Kuzmenko we used an approach, proposed by G. Starovoytova, who considers a contextual component of charisma and personality of the leader.

Memoir literature of the artist, his literary (prose and poetry) and music compositions, social and political journalism served as a source material for complex analysis of charisma phenomena of Andriy Kuzmenko.

The personality of charismatic leaders, to which the artist belonged, is multidimensional and is not subject to any simple linear description. To comprehend this phenomenon, special facts of Andriy’s biography have been analyzed to consider legitimate his leadership and its establishment (music self-education, music self-development). A charismatic person consider themselves independent and demonstrate their independence. Andriy Kuzmenko was a person with internal liberty.

Charismatic leadership of the artist has been examined in the context of civil and political, social and cultural situation in Ukraine and in the world of the end of XX – the beginning of XXI centuries, influence of the western music on preferences and tastes, change of style vectors of musician’s creative work from pop-music to rock.

Charismatic phenomenon of Andriy Kuzmenko has been characterized as a system, composed of 1) psychological and physical personal qualities, features, abilities and opportunities, 2) leader’s image (appearance, non-standard behavior, special forms of communication) and elusive, mysterious element which can be called as “unusual energy, aura, strange magnetism”; 3) communicative aspects of influence (skills of communication, interaction with people, ways of influence on them, oratorical skills, charismatic leader as a destroyer of customs and creator of rituals); 4) leader’s motivations (pragmatic, metaphysic, missioner motives, missions).

Kuzma's mission was to bear truth in his songs. Kuzma was doing what he personally could do to change the world, he has made his creative activity an instrument; he began to speak to people in their own language, to fight with his songs and his actions for modernized Ukraine.

Andriy Kuzmenko, being a creative person, opened himself as a singer, writer, show-man, actor, producer, manager. The key of this personality phenomenon lies in his integral universal personality; he was a wise philosopher, deep psychologist, sensitive to beauty of the Universe.

Key words: *charisma, personality, leader, communication, image, musician, Andriy Kuzmenko.*

Сучасні кризові явища в суспільному та культурно-мистецькому житті України обумовлюють значне зростання інтересу науковців до харизматичного лідерства. Харизматичні особистості митців-музикантів, які спроможні повести за собою, стають певними орієнтирами для молоді у пошуку місця в житті, виборі професії, визначенні національної та культурної ідентичності. У зв'язку з цим украї актуальним вбачаємо аналіз харизми провідного українського співака, письменника, продюсера, актора, лідера групи “Скрябін”, легенди українського року Андрія Кузьменка (псевдонім – Андрій Скрябін, 1968–2015), його місця і ролі в сучасній українській музичній культурі. Відомий поет Євген Рибчинський дав дуже коротку та емку його характеристику: “Правдолюбець, українофіл, життєлюб, він є частиною нашої культури, нашої свідомості, нашої державності” [10, с. 162].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, засвідчує, що теоретичні засади харизми (її соціологічні, філософські, соціокультурні та психологічні аспекти) розкриті у працях М. Вебера [17], Р. Гандапаса [4], Д. Геніндоржієвої [5], Н. Енкельмана [6], В. Кравченка [7], Р. Кричевського [8], О. Нестулі та С. Нестулі [12], Г. Старовойтової [15]. Культурологічний аспект сучасної української пісні та її мова, в тому числі творчість Кузьми як прояв масової культури кітч, проаналізовано у статті А. Власової [2]. Науковці Н. Гаврилук та І. Зозюк розглядають сленг як особливість ідіостилю Кузьми [3], М. Штогрин аналізує хронотоп подорожі як модель ініціації в повісті А. Кузьменка “Я, “Победа” і Берлін” [16]. Однак харизму Андрія Кузьменка досі не охарактеризовано в українському мистецтвознавстві. Мемуарна література про митця [1; 10; 11] та його літературні твори (проза і поезія) [13; 14] слугують джерельним матеріалом для комплексного аналізу феномена його харизми.

Мета статті – проаналізувати головні положення до визначення харизматичного лідерства, визначити характерні риси харизми Кузьми як цілісної системи.

Концепт “харизма” (з грецької – “дар”, “милість”) сьогодні привертає увагу дослідників різних сфер гуманітарних наук. У давньогрецькій міфології це слово вживали у значенні “дар богів”, дар притягувати до себе інтерес людей. У християнстві термін означає “дар Бога”. Класичне наукове визначення цього терміна дав німецький соціолог Макс Вебер: “Харизма може бути – і тільки в цьому випадку вона в повному розумінні заслуговує свого найменування – природним даром, який притаманний об'єкту чи людині, який неможливо набути ніякими зусиллями. Але харизма іншого типу може бути штучно повідомлена об'єкту або людині через деякі надзвичайні засоби. В такому випадку харизматичне панування може бути розвинуте тільки там, де воно вже існує, але залишалось неактивним, поки його не “пробуджують” [17, с. 2]. Отже, харизмою слід назвати якість особистості, яку визнають незвичайною, завдяки якій цю особистість оцінюють як обдаровану надприродними, надлюдськими або щонайменше специфічними особливими силами і властивостями, недоступними іншим людям. Із урахуванням цього визначення однією з основних рис є небуденність. М. Вебер виокремлював три типи панування з погляду характеру мотивації, які викликають підкорення: 1) традиційне, що ґрунтується на авторитеті “вічного вчорашнього”; 2) легітимне, в основі якого “мотив поступливості”, раціональність правил; 3) харизматичне панування, базоване на авторитеті небуденного особистого дару, харизмі як певної екстраординарної здатності, властивості індивіда, що виокремлює його із середовища [5, с. 134]. Сучасний російський фахівець із лідерства Радислав Гандапас визначив харизму як “дар, набутий людиною для виконання життєвого призначення, який посилює її лідерські риси і допомагає повніше реалізувати свої

можливості й використовувати їх заради вищої мети”, а також “це здатність переконувати людей, захоплювати їх своїми ідеями і вести за собою навіть у зону сильного дискомфорту. Завдяки цій здатності харизматика сприймають як виняткову особистість, яка має особливі сили і здібності, як людину, єдино гідну ролі лідера” [4, с. 25, 31].

Якщо харизма – це імідж, здібності особистості, модель комунікації, елемент містики, загадки, міфу, то як вона проявляється в конкретній особистості? Якщо функція харизми – вплив на людей, то чи мав його Кузьма? Спробуємо відповісти на ці запитання. До вивчення формування і становлення харизматичного лідерства Андрія Кузьменка використаємо підхід, що запропонувала Г. Старовойтова, розглядаючи контекстуальну складову харизми та особистість самого лідера [15, с. 64].

Передчасна трагічна смерть Кузьми сколихнула всю Україну. Реквієми відбувалися в багатьох містах, на прощання з ним у Львові люди йшли нескінченим потоком. І прийшло розуміння вагомості того, що зробив Андрій для свого народу – не тільки пісні (а їх він написав понад 400) чи проекти, а приклад: як чинити, як відстоювати себе, як допомагати іншим, не бути байдужим. Коли в Україну прийшла війна, Андрій за власні кошти купував машини та відсилав їх на передову, возив туди матеріальну допомогу. “Тому на прощання в церкві у Львові солдати “Айдару” прийшли і принесли Андрієві медаль одного з них, яку він отримав за участь у бойових діях. Солдат сказав: “Покладіть йому мою медаль, він заслужив” [11, с. 33].

Харизматичність лідерів, особистість яких багатомірна, не піддається простому лінійному описові. Як зазначив Р. Кальмук, харизма Кузьми “є неперевершеною. Андрій – магніт, люди до нього просто тягнулися” [10, с. 131]. У чому загадка цієї особистості? Він був насамперед цілісною універсальною особистістю, мудрим філософом, глибоким психологом, свого роду феноменом, чутливим до краси Всесвіту.

Харизматичне лідерство залежить від громадсько-політичної та соціокультурної ситуації в країні, від поширених у суспільстві віри і звичаїв. Творчість раннього “Скрябіна”, що припала на роки краху Радянського Союзу, перші роки Незалежної України, була під впливом західної музики, тому продукувалась у стилях синті-поп, нью вейн, техно, інді, пост-панк. Подруга Кузьми, співачка Руслана згадує, що він був “одним із королів 90-х”, який вийшов з мрійливого андеграунду, і це був романтичний панк [10, с. 89]. Однак Андрій творчо змінювався, згодом йому подобалося рокове, живе звучання (поп-рок, готик-рок, панк-рок, альтернативний рок). Отож, його смаки зазнавали змін, а “його пісні точно відображають еволюцію від панка до романтика, потім до рок-музики, потім вже власний стиль” [10, с. 99]. Про власний стиль Кузьми написав його друг О. Пономарьов [10, с. 142]. Звичайно, “він пристосовувався до наших “умовних” законів, рейтингів, заробітків у конвертах. Але в глибині душі його це бісить”, і, на думку режисера В. Єрмоленка, він був сформованим космополітом [10, с. 119].

Становлення харизматичного лідера – це “перемога над собою, тверде, навіть насильницьке розширення своєї картини світу, готовність переступити, розсунути межі внутрішньої свободи” [4, с. 62]. Становлення Андрія і його шлях до визнання детально передають спогади друзів та близьких знайомих, документальні світлини у виданні “Ми, дороги і Кузьма” [1]. Богдан Либа, якому належить ідея назви гурту “Скрябін”, згадує, що Новояворівськ, де народився Кузьма, “був містом молодих романтиків. <...> А ми були дітьми тих романтиків. Цвіт від цвіту...” [1, с. 72]. Він зазначив, що вже в юнацькому віці Андрій проявляв свою незалежність і “не хотів робити те, що робили всі. Він сам собі встановлював правила, і це було круто” [1, с. 77]. Кузьма часто ламав стереотипи. Коли був випущений десятий студійний альбом групи – “Еутерпа” (1998) у жанрі етно-фольк, це виявилось викликом, оскільки на той час це був неформат. Таку музику, яку українські радіостанції не брали, а пропонували Андрієві прийти з нею через сорок років, прийняли в Канаді [10, с. 18]. Це було повернення до музики предків, до рідного коріння. Авангардні альбоми «Хробак» (1999) і «Модна країна» (2000) були популярними серед тієї “інтелектуальної маси, яка тепер робить майдани і будує нову країну” [10, с. 24]. У 2000-х роках Андрій почав писати пісні зі соціальним підтекстом (“Кинули”, “Маршрутка”, “Руїна”, “Люди як кораблі”).

Кузьма постійно займався музичною самоосвітою і саморозвитком, багато слухав й аналізував виконання закордонних груп різних стильових напрямків. Він любив їздити в Європу на концерти відомих виконавців та груп, досконало знав англійську мову, а коли зрозумів, що успіх концертної діяльності залежить від менеджменту, в 2002 році став ідеальним продюсером і керівником свого проекту. Руслана підкреслила, що він “був дуже жадібний до пізнання. Йому завжди все було цікаво. <...> Він завжди був у курсі всіх нюансів у музиці, настільки був обізнаний у всіх найцікавіших музичних течіях, йому була цікава не лише та музика, яку він любив і слухав, – йому було цікаве все” [10, с. 91].

Одна з важливих рис, без яких харизма навряд чи можлива – це вагома внутрішня свобода. Харизматик вважає себе самостійною особистістю і демонструє свою незалежність. Олександр Богущкий згадує, що Андрій “мав свій погляд на речі”, “не любив колгосп і любив свободу”, а ще був вимогливий до себе [1, с. 48; 10, с. 97]. Мама митця Ольга написала, що “складний внутрішній світ Андрія породжував незрозумілі для широкого загалу тексти і музику – її розуміли фанати, які жили з ним на одній хвилі” [10, с. 6]. Він, як твердить Руслана, “був завжди оригінальний і самобутній” [10, с. 93]. Вона зауважила, що коли Андрій став шоуменом, “він став трохи розмінюватися, зливаючи натхнення і крутий музон на поталу невибагливої публіки. На клоунаду фактично. Але за його гумором, іноді на межі фолу, завжди ховалася велика правда” [1, с. 158, 160]. Давно доведено, що модель успіху зірки – сподобатись якомога більшій кількості людей, здобути любов натовпу. Метою є популярність. Кузьма мав таку популярність завдяки своїй харизмі та великій праці.

Дослідники підкреслюють, що біографія харизматика не може бути звичайною, а особливі факти біографії легітимізують лідерство [4, с. 127]. У ній насамперед привертають увагу факти, які свідчать про обдарованість, особливі духовні властивості лідера. Першим поштовхом до меломанії Андрія була пісня “Lady Madonna” групи “The Beatles”, яку він почув десятирічним. Хлопчик виготовив із фанери електрогітару і грав на ній, а підібравши на фортепіано цю мелодію, відчув душевне піднесення та зрозумів, що може сам творити музику. Загалом, як підкреслив радіоведучий Андрій Великий, “Кузьма мав чуйку до чогось нового та іншого...” [10, с. 145].

Дослідник Р. Гандапас наголосив, що “коли популярність і харизматичність поєднуються в одній особі, ця особа набуває величезного потенціалу впливу” [4, с. 33]. Функція харизматика – вести за собою інших. “...харизма – це складний механізм впливу, в якому поєднуються і риси характеру людини, і уявлення про неї інших, і спосіб її спілкування зі світом та з послідовниками, і міфологізовані історії про лідера” [4, с. 45]. Андрія називали “людиною-ураганом”, “вічним двигуном”, “людиною-сонцем”, навколо якого все оживало і рухалось, а ще він був зятятим мандрівником [10, с. 52, 55, 76, 87]. Він любив водити машину, їздив багато і швидко. “Дорога допомогла йому стати тим, ким він став. <...> І та ж дорога забрала в нього життя...” [10, с. 75]. Неочікувана смерть у 46 років – це перерваний політ харизматичної особистості, яка залишила свій помітний слід в історії України.

Феномен харизми А. Кузьменко слід розглядати як систему, що складається з таких факторів 1) психологічних та фізичних особистих якостей, рис, здібностей і можливостей; 2) іміджу лідера; 3) комунікативних аспектів впливу (навики спілкування, взаємодії з людьми, прийоми впливу на них, ораторські навички, харизматичний лідер як руйнівник звичаїв і творець ритуалів); 4) мотивації лідера (прагматичні мотиви, мотиви метафізичного, місіонерського рівня, місія).

Психологічний складник харизматичного впливу – це “структура особистості людини, її характер, набір рис, які визначають її індивідуальність” [4, с. 47]. “Кожен харизматик – це виняткова особистість і унікальна доля” [4, с. 72]. Особи, які претендують на харизматичний вплив, часто емоційні, однак їм важливо вміти регулювати емоції, керувати і самими емоціями, і їхнім зовнішнім вираженням, бути твердими й наполегливими. Харизматики самолюбні, вони піклуються про себе. Це – “людина з внутрішніми принципами, власними установками і правилами” [4, с. 92]. На думку В. Бебешка, Андрій був за характером холериком, робив усе швидко, водночас був егоїстом [1, с. 160, 162].

До особистих якостей Андрія належали: щирість, уміння радіти успіху інших, співпереживати, випромінювати позитив, бути динамічним, легким на підйом і водночас – амбітним, цілеспрямованим, відповідальним, скромним, чесним перед собою. Учасник гурту “Скрябін” Андрій Підлужний згадує, що “Кузьма був левом у повному сенсі цього слова, і знаку, і типу людини. Все, чого він не знав, не існувало. І може бути тільки так, як він сказав...” [1, с. 174]. В. Климов вважає, що розпад першого складу гурту пов’язаний із зміною векторів розвитку: «В якийсь момент у Кузьми з’явилося відчуття одноосібності лідерської. А в пацанів, напевно, були свої думки на якісь процеси. Може, йому не дуже хотілося радитись і когось переконувати” [1, с. 176]. Співачка Наталія Могилевська написала: “...це один з небагатьох чоловіків, які впевнено, спокійно і при цьому з деякою іронією дозволяли мені бути лідером і самостверджуватися” [10, с. 87]. А Руслана згадує: “Кузьма завжди мав для кожного з нас вагони, тонни справжніх сильних слів, сповнених енергії і драйву, після яких особисто мені хотілося злетіти...”, а ще “він завжди був дуже сонячний, дуже світлий...” [10, с. 90, 93]. О. Турко зазначив, що Андрій був релігійною людиною, хоча до церкви особливо не ходив. І разом з тим був забобонним [1, с. 160]. Водночас він був занадто імпульсивний, мав запальний характер і “був страшний у гніві” [10, с. 63], не любив понтів. Не зважаючи на те, що для оточуючих він міг здаватися хуліганом, Кузьма був інтелегентною, працелюбною і начитаною людиною, яка поважала свою сім’ю та безмежно любила музику [10, с. 63]. Як музикант він мав абсолютний слух, добрий смак. “Тому написання мелодій, партій клавішних і в цілому композицій у такій кількості було Андрієві до снаги. Навіть у дорозі, придумавши мелодію, він знав її нотний запис одразу, без інструмента” [10, с. 78]. Як підкреслив відомий музикант Тарас Чубай, Андрія вирізняла “фанатична любов до музики” [1, с. 32].

Серед здібностей харизматиків часто виділяють надінтелект, уміння робити кілька справ одночасно, унікальну пам’ять. Андрій мав справді феноменальну пам’ять. За комп’ютерною аналогією, “оперативна пам’ять його комп’ютера (тобто мозку А. Кузьменка. – У. К.) була настільки великою, що наші ігрові приставки не встигали, не могли його наздогнати...” [10, с. 24]. Друзі відзначають його глибину. Для Руслани “він був інтелектуал від нью-ейджу, нової хвилі музичної філософії” [1, с. 180]. Ще одна надздібність – надзвичайна інтуїція лідера. Усвідомивши, що група не розвивається, Андрій змінив її склад і досягнув успіху.

“До суперздібностей, звичайно, належать особливі фізичні можливості. <...> Це й особлива енергія – здатність працювати у важкому, нестерпному, нелюдському режимі, коли вже ніхто не витримує. <...> Керівники-харизматики випромінюють потужний потік енергії” [4, с. 178]. Кузьма працював у шаленому темпі, дуже мало спав: “... це була людина світу. Він ганяв, як шалений, у нього був шалений темп життя” [10, с. 83], “його думки часом не встигали за діями, він увесь час кудись поспішав, часто експериментував” [10, с. 127]. Руслана теж підтверджує цю особливість Андрія: “Він був гіперактивним, у постійному креативному трансі” [1, с. 106]. Робота, якій Андрій віддавався повністю, стимулювала його: “В роботі Він світиться. А коли Він бачив, що від Його блиску в очах заряджаються інші – у Нього відкривалося друге дихання, третє око, сьома чакра і все інше, що могло відкриватись. І Він ще потужніше навідував на роботу. Це змушувало тягнутися до нього. До Його рівня” [10, с. 158].

Іміджевий складник харизми – те, що про лідера думають люди, на яких він впливає. І тут одна річ – імідж лідера (зовнішній вигляд, нестандартна поведінка, особливі форми комунікації), а зовсім інша – той невлловимий, загадковий елемент, який можна визначити як “незвичайну енергію, ауру, дивний магнетизм” [4, с. 49]. Його магічність та віру в містику особливо підкреслюють друзі [1, с. 158, 160; 10, с. 131]. Саме величезна енергія Андрія і його здатність працювати дощами створила групу “Скрябін”. За свідченнями друзів, “Андрій це ж такий типу генератор, причому цієї енергії він нагерував стільки, що якби українці знайшли, де та розетка, то Україна могла би жити без електростанції років десять” [10, с. 22], “Андрій був генератором ідей, і група, і кожен з нас всіляко його в цьому підтримували, – Андрій платив тим же! З роками ми перетворилися на єдиний організм” [10, с. 43].

Для харизматичної особистості характерними є ексцентричність, дивацтва, захоплення. Руслана зазначила, що “в його медійному образі було достатньо клоунади, багато хто з

глядачів, мабуть, цього не розумів. Але щоб так тонко і влучно блазнювати, Кузьма підіймався дуже високо над тою суєтою, куди пхала його доля” [1, с. 180]. Посприяв виникненню особливого ореолу навколо харизматика псевдонім. Широкому загалові Андрій був відомий як «Кузьма», «Кузьміч», «Кузя», менш знані його псевдоніми «Андрій Кіл», який не прижився, і «Злий репер Зеник», під котрим він виконував пісні з використанням ненормативної лексики, комедійні тексти: “Так він виражав протест проти всіх рагулів, розмовляючи їхньою мовою, дуже різкою, використовуючи нецензурну лексику. Це був протест через музику” [10, с. 82].

До яскравих зовнішніх ознак, які допомогли Кузьмі стати харизматичним лідером, варто віднести: високий зріст, стрункість, зовнішню привабливість, цікаву міміку, мудрі та добрі блакитні очі, зачіску (вже у школі вона була найяскравішою, у роки творчості зі “Скрябіним” – пишна кучерява шевелюра), загалом яскравий вигляд.

Сестра-монахиня Ружа з Польщі так аналізує багатство життя і творчості Андрія, яке проявлялось у контрастах: “енергія, спонтанність, динамічність, надзвичайна сила, величезний темп, розмах – і... делікатність, ліризм, сентиментальність <...>, співчуття і доброта до поранених солдатів, догляд за ними з великою самопожертвою; гумор, дотепність, великий талант коміка, смішні міни і жести, навіть комедіанство – і... серйозність у діях, а також часто дуже серйозний вираз обличчя; культура побуту, елегантність, шляхетність духу, яка проявляється назовні, помірність, дисципліна, прагнення до того, що краще і красивіше, краса мови пісень – і... нетрадиційна поведінка, велика свобода побуту і слова, “непарламентські” висловлювання, непередбачувані помисли і реакції; філософія, твори філософського характеру з глибокими метафорами, пісні для рефлексії, повні ліризму й психологічного спостереження за людиною – і... дещо свавільні, веселі пісні й виступи на сцені” [10, с. 174–175].

“Образ харизматика – це те, яким він себе презентує публіці. Цей образ формують й поведінка, і методи комунікації” [4, с. 161]. До комунікативних аспектів впливу належать: навички спілкування, взаємодії з людьми, прийоми впливу на них. Кузьма легко йшов на контакт, умів ефектно виступити перед публікою, міг запалити людей своїми ідеями, надихати на вчинки, на важливі справи, просто заряджати і надихати людей. Ці якості Андрій використовував як ведучий програм “Шанс” (2003–2008) і “Шейканемо” (2006–2007), багатьох музичних програм на радіо й телебаченні. Продюсер проекту «Шанс» Ігор Кондратюк наголосив, що Андрій “прекрасно підходив для тих програм, у яких фактично не було сценарію” [9], тобто вдало імпровізував. “Він умів зробити атмосферу, він довкола себе збуджував простір – навколо нього все бриніло...” [10, с. 93]. Програма “Шанс” за участю Кузьми зробила його улюбленцем телеглядачів, зіркою, адже “ТАК вести безсценарне реалітешоу не міг і досі не може ніхто в цій країні”, а “хвиля всенародної любові, яку дав телепроект, стала для нього потужним енергетиком, і він із вдячністю віддавав публіці свої пісні” [10, с. 102, 103–104]. Андрій умів керувати колективом, вибудовував систему стосунків усередині його, систему реалізації своєї влади. Він ніколи не підвищував на когось голос, однак, як згадує барабанщик гурту Вадим Колісниченко, якщо ти проштрафився, “він міг так подивитися, що більше не захочеться!” [10, с. 44]. Гітарист групи Олексій Зволінський досі вважає його єдиним зі знайомих йому людей, “хто так майстерно вмів привернути до себе увагу і міг безрозмірно довго цю увагу втримувати! Довкола нього вічно збирався натовп людей, і ці люди незмінно перетворювались у натовп, який регоче!” [10, с. 18]. “Непередбачуваність – головна риса комунікативних моделей, якими користуються харизматичні лідери” [4, с. 203]. Співачка і телеведуча Анжеліка Рудницька наголосила, що Андрій “завжди був контroversійний. Неспокійний. Небайдужий. Різний”, мав такий неслухняний характер, як і його волосся, – неслухняне, рухливе, коструbate, непередбачуване” [10, с. 134, 136].

Харизматик неодмінно має володіти ораторськими навичками. Його виступи зазвичай дуже особисті та емоційні, заряджені енергією, а мова може рясніти особливими слівцями і виразами, яких не вживає більше ніхто. “Андрій підкупував своєю безпосередністю і комунікабельністю. Він міг спілкуватися на будь-які теми і безперестанку, поки йому це було цікаво” [10, с. 136]. Григорій Корпан пригадує: ““Скрябін” у Донецьку на фестивалі “Вітер зі сходу” в 93-му тотально рвав стереотипи, громив усталений там образ шароварного українця. Поза сценою Андрій виглядав вільно, модерно, скромно і без комплексів. Підкупляла манера

спілкування – сучасна жива українська мова, специфічний галицький сленг, мелодійний низький тембр голосу та цікаві жести. Усе це виглядало якось по-закордонному. Для донецької публіки було в деякій мірі культурним шоком те, що молоді, красиві, сучасні хлопці не тільки співають українською, а ще і говорять нею між собою...” [1, с. 106]. Кузьма зачаровував умінням спілкуватися, розповідати анекдоти. Його можна назвати майстром сторітеллінгу. Розповідання історій було його інструментом контакту з дійсністю, який проявився уже в ранньому віці. Мама Андрія – Ольга Кузьменко згадує, що у чотири роки він вигадував цікаву історію про народження дітей [11, с. 3–4]. Ставши відомим виконавцем, усвідомлював важливість комунікації зі слухачем та ділився з мамою: “Я на концертах більше проповідую, ніж співаю” [10, с. 30]. Тому такі наболілі теми все більше відтісняли групу зі столичної сцени на периферію.

У творчості Андрій дуже уважно ставився до слова. Кожен його текст – “це як енциклопедія життя. <...> Пісні народжувались у його голові, напевне, через те, що він був дзеркалом, в якому відображалось життя Всесвіту” [10, с. 47]. Митець володів образним мисленням, яке, поряд із майстерністю володіння словом, засвідчують його поезії та прозові книги-автобіографії “Я, “Победа” і Берлін” (2006), “Я, Паштет і Армія (2014), “Я, Шонік і Шпіцберген” (2015). «Це була жива, пластична українська мова... Він її такою робив, і ніхто, крім нього, її такою більше не зробить. Він по-особливому відчував усі звуки, всі слова. Воно у нього завжди так поєднувалося” [10, с. 93]. А. Рудницька зазначила: “Його мова, пересипана полонізмами, русизмами, галицькими зворотами, різкими словечками, була особливою і одразу запам’ятовувалася, виділяючи Андрія поміж інших ораторів” [10, с. 136]. Сленг як особливість ідіостилю Кузьми Скрябіна проаналізований у статті Н. Гаврилюк та І. Зозюк [3]. Режисер і сценарист В. Єрмоленко дуже точно охарактеризував це дуальне мислення Андрія: “Від найвищого – в якому він думав якимись державними гуманітарними категоріями, і до нижчого – “підзаборного” [10, с. 110].

“Лідер має вміти дивувати своїх adeptів і потенційних прихильників. Харизматичній поведінці зазвичай притаманна театральність. Лідерів не вадить бути майстром епатажу...” [4, с. 216]. Мама Андрія – Ольга, співак О. Пономарьов стверджують, що “то була людина-свято”, “людина-душа” [11, с. 31; 10, с. 142], а продюсер В. Бебешко підкреслив, що він “був таким шоуменом, який умів добре вести шоу, імпровізувати” [10, с. 80]. Неповторність імпровізації Кузьми підкреслив генеральний директор телеканалу ICTV Олександр Богуцький [10, с. 98]. Андрій любив експериментувати, робити відкриття і “просто дуркувати” [10, с. 35]. Він знявся у фільмах “Вечори на хуторі біля Диканьки” (2001), “Леся+Рома” (2006), “Карнавальна ніч” (2006), “Дуже новорічне кіно” (2007), “Червона шапочка” (2009), а також у музичних кліпах. А ще “любив перемоги, вони надихали його, окрилювали. Йому потрібні були перемоги, щоб рухатися далі й далі. Будь-які невдачі розчавлювали вічно оптимістичного Кузьму, але таким він ніколи не з’являвся на очі публіки” [10, с. 137].

Мотивацію лідера становлять: прагматичні мотиви, пов’язані з особистими потребами людини, реалізацією свого потенціалу, набуття соціального статусу; мотиви метафізичного, місіонерського рівня, коли лідер формує свою місію, надмету, коли прагне реалізувати щось масштабне [4, с. 75]. Лідер завжди прагне руху та змін, він – ініціативний, генератор ідей. Друзі писали, що формула життя Кузьми – “не стояти на місці. В його звичці було придумати якусь ідею і втілити її в життя, не відкладаючи в глибокий ящик” [10, с. 49]. “...харизматичний вплив зазвичай розпочинається з місії – мети, призначення, надзавдання, яке лідерів належить виконати” [4, с. 97]. Для Андрія метою була спершу самореалізація в музиці. Досягнувши популярності, він усвідомив свою місію – нести свою правду в піснях. Якщо “тексти “раннього” Андрія були про його внутрішній світ, усвідомлення вічних цінностей, розуміння себе в цьому світі”, то пізніше “він розібрався з собою і почав звертати увагу на те, що відбувається навколо. “Новий” Андрій Скрябін перестав роздумувати і почав діяти” [10, с. 36–37]. Руслана сформулювала цю місію Андрія так: “...віддай себе, живи на повну і не стидайся бути таким, яким ти є” [10, с. 90]. Харизматик спрямований у майбутнє, а тому Кузьма робив те, що було доступно саме йому, щоби змінити світ, – зробив свою творчість інструментом, заговорив з людьми їхньою мовою, боровся піснями та діями за оновлену Україну. За кілька

днів до загибелі Андрій написав пісні “Панове депутати” і “Сука-війна”. Йому було не байдужим майбутнє країни, тому і зашкалює в них жаль за своїм народом. Ольга Кузьменко зазначила: “Нагородою для сина і групи “Скрябін” стала 51-ша петиція до Президента, яка збрала 35 тисяч народних підписів про надання Андрійкові звання народного артиста <...> Оця народна хвиля любові в тисячі разів вартніша, ніж приватна “YUNA”¹ [10, с. 31].

Кузьму не дарма називають душею України. Його патріотизм був не показним, а дієвим. Він не афішував своєї благодійної і волонтерської діяльності, а був людиною справи, чіткої громадянської позиції. “Успіх для лідера – це нове майбутнє для тих, за кого він відповідає. Його місія частенько полягає в руйнуванні усталеного порядку” [4, с. 102]. Якщо місію досить транслювати середовищу періодично, то “боротьбу ж треба демонструвати постійно” [4, с. 108]. За кілька днів до трагедії Андрій сказав: “Я хочу залишити після себе слід в історії” [10, с. 64]. Сьогодні однозначно можна стверджувати, що Андрій Кузьменко на правду залишив глибокий слід в історії та культурі свого народу.

Що дає харизматичний вплив самому лідерові? “По-перше, як зазначив іще М. Вебер, харизма легітимізує владу. “<...>А може й підкріплювати вплив, який лідер має завдяки формальному становищу, знанню, компетентності. <...> По-друге, харизматичний вплив послаблює критику лідера чи його вчинків, пом’якшує негативні оцінки. <...> По-третє, харизма підвищує ефективність роботи лідера. <...> І, по-четверте, харизма виявляється особливо потрібною і важливою у кризові часи, у період невизначеності” [4, с. 54–56]. Група “Скрябін” створена 30 травня 1989 року, пройшла складний час свого становлення, переформатування. Єдиним організмом, одним “інструментом”, який підпорядковувався одному “диригентові” – Кузьмі, вона стала у 2002–2003 рр. і незмінно проіснувала дванадцять років до смерті керівника. Це, на думку його учасників, була “велика сім’я, яку створив Андрій і про яку турбувався” [10, с. 40]. Група проїхала з концертами сотні тисяч кілометрів Україною, виступала у США та Польщі. І завжди їхній виступ був феєрверком, зумовленим насамперед харизматичною особистістю Кузьми. Що б не відбувалося в групі – завжди було весело.

“Харизматичний лідер – завжди руйнівник звичаїв, зокрема й моральних” [4, с. 64]. Його панківська, бунтарська натура змушувала його написати “Кинули”, “Лист до Президентів України”, “Сука-війна” [13, с.147, 207, 208]. Не дивно, що Андрій міг ужити нецензурну лексику не тільки у вузькому колі, а й на сцені в піснях, писав пісні-пародії, створив контраверсійні проекти – поп-гурти “Пающіє труси” (2008) і “Дзідьо” (2009). Володимир Бебешко так пояснює причину появи цих груп. Андрій, гастролюючи Україною, “зустрічався з різними людьми, і його завжди дратували такі речі, як бидляцтво, рагулізм... Також дратувала його наша українська естрада, ті бездарі, які виступали на телебаченні... Група “Пающіє труси” стала протестом Андрія проти всього того, що його оточувало. Адже не секрет, що фірмову творчість Андрія, яка мала такий альтернативний присмак, дуже мало крутили на телебаченні. Натомість там крутили бездарну попсу” [10, с. 82].

Усе, що було пов’язане з музикою, Кузьма сприймав “як свято душі, драйву, енергії, відродження...” [10, с. 87], тому він залишиться в історії української музичної культури як харизматична, унікальна особистість, як один із перших, хто формував стильну українську музику. 2016 року було зареєстровано назву астероїда 291923 Kuzmaskryabin. Тож зірка Андрія продовжує світити людям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардецький В. Я. Ми, дороги і Кузьма / В. Бардецький. – Харків : Фоліо, 2016. – 191 с.
2. Власова А. Ю. Культурологічний аспект сучасної української пісні та її мова / А. Ю. Власова // Recent Studies of Social Sciences : збірник наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 травня, 2015 р., Київ. – С. 86–91.

¹ Ідеться про музичну премію “YUNA”, на яку кілька років висували групу “Скрябін” у різних номінаціях і не присудили жодного разу за життя Андрія Кузьменка.

3. Гаврилук Н. Сленг як особливість ідіостилію Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка) / Гаврилук Н., Зозюк І. // Волинь філологічна: текст і контекст. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – № 17. – С. 36–45.
4. Гандапас Р. Харизма лідера / [Пер. з рос. А. Стояновської] / Р. Гандапас. – Дніпро : Моноліт, 2018. – 296 с.
5. Гениндоржиева Д. Б. Концепция харизмы Макса Вебера / Д. Б. Гениндоржиева // Вестник Бурятского государственного университета. – Улан-Удэ : Изд-во БГУ, 2013. – Вып. 5 : Психология, социальная работа. – С. 131–135.
6. Энкельман Н. Б. Харизма. Личностные качества как средство достижения успеха в профессиональной и личной жизни / [Пер. с нем.] / Н. Б. Энкельман – М. : АО “Интерэксперт”, 2000. – 272 с.
7. Кравченко В. И. Харизма как социокультурный феномен: Философско-антропологический анализ: диссертация на соискание науч. степени доктора философских наук : спец. 09.00.13 “религиоведение, философская антропология и философия культуры” / В. И. Кравченко. – Ленинградский государственный университет им. А. С. Пушкина, Санкт-Петербург, 2005. – 278 с.
8. Кричевский Р. Л. Психология лидерства : учебное пособие / Р. Л. Кричевский. – М. : Статут, 2007. – 544 с
9. Кузьма Скрябин: биография простого “чувака”, который стал иконой украинского рока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://styler.rbc.ua/rus/zvyozdy/kuzma-skryabin-biografiya-prostogo-chuvaka-1453999973.html>
10. Кузьменко О. Група Скрябін та друзі по сцені / [автор і упоряд. Ольга Кузьменко]. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. – 192 с.
11. Кузьменко О. Моя дорога птаха. Мамина книжка / О. Кузьменко. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. – 47 с.
12. Нестуля О. Харизма й харизматичне лідерство: аналіз основних концепцій / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2014. – № 1. – С. 125–131.
13. Скрябін К. Поезія / К. Скрябін. – Харків : Фоліо, 2016. – 217 с.
14. Скрябін К. Я, “Победа” і Берлін / К. Скрябін. – Харків : Фоліо, 2014. – 220 с.
15. Старовойтова Г. М. Специфіка й особливості становлення та формування харизматичного лідерства / Г. М. Старовойтова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2013. – Вип. 2 (58). – С. 59–65.
16. Штогрин М. Хронотоп подорожі як модель ініціації в повісті А. Кузьменка “Я, “Победа” і Берлін” / М. Штогрин // Волинь філологічна: текст і контекст. – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. – № 19. – С. 309–316.
17. Weber M. The sociology of religion / [Trans. by E. Fischoff. Introd. by T. Parsons] / M. Weber. – London : Methuen, 1965. – LXVII, 308 p.

REFERENCES

1. Bardetskyi, V. Ya. (2016), *My, dorohy i Kuzma* [We, road and Kuzma], Kharkiv, Folio. (in Ukrainian).
2. Vlasova, A. Yu. (2015), Cultural aspect of modern Ukrainian song and its language, *Recent Studies of Social Sciences. Zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Recent Studies of Social Sciences. International scientific-practical conference], Kyiv, May 14–15, 2015, pp. 86–91. (in Ukrainian).
3. Gavrylyuk, N., Zozyuk, I. (2014), Slang as feature of individual style Kuzma Skryabin (Andriy Kuzmenko), *Volyn filologichna: tekst i kontekst* [Volyn philological: text and context], no. 17, Lutsk, Lesya Ukrainka Eastern European National University, pp. 36–45. (in Ukrainian).
4. Gandapas, R.(2018), *Kharyzma lidera* [The charisma of the leader], Translated by Stoyanovska, A., Dnipro, Monolit. (in Ukrainian).

5. Genindorzhieva, D. B. (2013), A concept of charisma by Max Weber, *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta* [The bulletin of the Buryat state university], vol. 5: Psychology, social work, Ulan-Ude: Izd-vo BGU, pp. 131–135. (in Russian).
6. Enkel'man, N. B. (2000), *Harizma. Lichnostnye kachestva kak sredstvo dostizheniya uspekha v professional'noy i lichnoy zhizni*. [Charisma. Personal qualities as means of achievement of success in professional and a private life], Moscow, AO "Interekspert". (in Russian).
7. Kravchenko, V. I. (2005), "Charisma as a Sociocultural Phenomenon: Philosophical-Anthropological Analysis", The dissertation of the Doctors of Philosophy. Specials 09.00.13 "Religious studies, philosophical anthropology, and philosophy of culture", Saint Petersburg, A. S. Pushkin Leningrad State University, 278 p. (in Russian).
8. Krichevskiy, R. L. (2007), *Psikhologiya liderstva: uchebnoe posobie* [Psychology of leadership: tutorial]. Moscow, Statut. (in Russian).
9. Kuzma Skryabin: the biography of a simple "dude" who became an icon of Ukrainian rock, available at: <https://styler.rbc.ua/rus/zvyozdy/kuzma-skryabin-biografiya-prostogo-chuvaka-1453999973.html> (access February 16, 2018).
10. Kuzmenko, O. (2016), *Hrupa Skriabin ta druzi po stseni* [The Group Skryabin and friends on stage], Lviv, Vyd-vo Staroho Leva. (in Ukrainian).
11. Kuzmenko, O. (2015), *Moia doroha ptakha. Mamyna knyzhka* [My dear bird. My mother's book], Lviv, Vyd-vo Staroho Leva. (in Ukrainian).
12. Nestulya, O. O., Nestulya, S. I. (2014), Charisma and charismatic leadership: an analysis of the basic concepts, *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka* [Labor relations: theory and practice], no. 1, Kyiv, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, pp. 125–131. (in Ukrainian).
13. Skriabin, K. (2016), *Poeziia* [Poetry], Kharkiv, Folio. (in Ukrainian).
14. Skriabin, K. (2014). *Ya, "Pobieda" i Berlin* [I, "Pobeda" and Berlin], Kharkiv, Folio. (in Ukrainian).
15. Starovoitova, G. M. (2013), Peculiarity and special features of charismatic leadership formation, *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tugan-Baranovskoho* [Bulletin of the M. Tugan-Baranovsky Donetsk National University of Economics and trade], vol. 2(58), Donetsk, Mykhailo Tugan-Baranovsky Donetsk National University of economics and trade, pp. 59–65. (in Ukrainian).
16. Shtogryn, M. (2015), Chronotope of Journey as an Initiation Model in the Tale of Andrii Kuzmenko "Me, "Pobieda" and Berlin"», *Volyn filologichna: tekst i kontekst* [Volyn philological: text and context], no. 19, Lutsk, Lesya Ukrainka Eastern European National University, pp. 309–316. (in Ukrainian).
17. Weber, M. (1965), *The sociology of religion* [Trans. by E. Fischoff. Introd. by T. Parsons], London, Methuen. (in English).

CONTENTS

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Серія: Мистецтвознавство

1' 2018

Випуск 38

Головний редактор Олег Смоляк
Відповідальний за випуск Павло Смоляк
Літературний редактор Богдан Мельничук
Комп'ютерна верстка Марії Логош
Художнє оформлення обкладинки Олександра Ящика

Здано до складання 27.05.2018 р. Підписано до друку 26.06.2018 р. Формат 60x84 1/8.
Папір друкарський. Умовних друкованих аркушів 38,83. Обліково-видавничих аркушів 31,46.
Замовлення № 62. Тираж 300 прим. Видавничий відділ ТНПУ.
46027, м.Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2.
Свідоцтво про реєстрацію ТР № 241. від 18.11.97